

MI-A SCRIS, DE LA PARIS, PAUL H. STAHL SCRISORI DE LA PAUL H. STAHL

Iordan DATCU

Deși stabilit la Paris în anul 1969, Paul H. Stahl era foarte interesat de tot ceea ce apărea, în România, în domeniul care-l interesa. Așa se explică faptul că avea cunoștință și de activitatea mea de redactor la Editura Minerva și de primele mele cărți. În 1983 a recenzat, într-o publicație a sa, la Paris, cel de al doilea volum al lucrării mele, *Dicționarul folcloriștilor*. Fără îndoială că a citit, în *România literară*, articolul meu, *Cultura populară românească în viziunea unui sociolog*, singurul articol sobru despre cartea tatălui său, H. H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească* (Editura

Minerva, 1983), împotriva căruia fusese dezlănțuită o întreagă campanie de denigrare, în „Luceafărul” și în „Suplimentul literar-artistic” al „Scânteii tineretului”, pentru că vestitul sociolog avea alte opinii decât Lucian Blaga și Mircea Eliade despre filozofia poporului român.

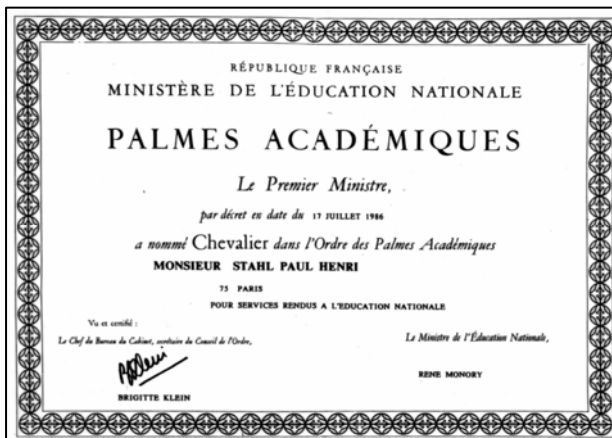
A început să-mi scrie din anul 1988, când mi-a expediat un exemplar din cartea lui Valer Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, vol. II. *Credințe și obiceiuri despre plante*, pe care o tipărise în revista sa de la Paris, „Sociétés Européennes”.

Scrisorile pe care mi le-a trimis, între anii 1988 și 2001, sunt prețioase din mai multe puncte de vedere: contribuie la cunoașterea bogatei sale activități ca profesor la Sorbona, la cunoașterea condițiilor în care-și tipărea cele câteva reviste, pe care le oferea specialiștilor; clarifică motivele care l-au determinat să rămână în Franța, în primul rând ingerințele grosolane ale cenzurii, din cauza căreia trei lucrări i-au fost trimise la topit, două i-au fost distruse în faza de șpalt, iar patru în manuscris.

La Sorbona, profesorul de Sociologie a fost căutat de mulți studenți, astfel că în 1991 avea, la grupul european, „de trei ori mai mulți studenți ca la celelalte *options* regionale”. Aflăm care erau direcțiile de cercetare pe care le propunea studenților și că punea accent prioritar pe cercetarea de teren, în fine tematica, pe anii 1969-1992, a cursurilor pe care le-a ținut.

Paul Stahl și Valer Butură la Paris

Distincția primită din partea Statului Francez

LABORATOIRE D'ANTHROPOLOGIE SOCIALE
52. Rue du Cardinal Lemoine
75005 Paris*

Paris, 2.9.1988

Mult stimate domnule Datcu,

La cererea lui Valer Butură am trimis pe adresa D-voastră un exemplar din *Etnobotanica poporului român*, vol. II. Cum nu am avut plăcerea de a vă cunoaște, mă întreb dacă Dv. ați publicat cele două volume ale lui Caraman, semnând prefața lor. Dacă da, sincere felicitări, sunt fără îndoială printre cele mai valoroase texte din științele sociale apărute în anii de după război; voi face de altfel o prezentare, cu atât mai multă plăcere cu cât cele scrise și gândite de Caraman se întâlnesc cu unele din ideile mele. Vă trimit și un articol din care tocmai am primit extrase.

Cu alese sentimente,
Paul H. Stahl

*

Paris, 15.I.1990

Stimate domnule Datcu,

Scrisoarea Dv., primită azi dimineață, îmi aduce vestea bună că vi-a apărut cartea. Dar mai ales, fiind datată din 30.II, știu că sunteți sănătos. Am urmărit și aici cu sufletul la gură cele întâmplare în țară, atât pentru soarta rudelor și prietenilor, cât și pentru soarta generală a țării. Unul din canalele televiziunii franceze a transmis începând din ziua «abdicării» familiei domnitoare emisiunile televiziunii române. Așa că emoțiile nu ne-au lipsit la toți cei care iubim țara și pentru care România însemnează acasă, mama.

* De la această adresă mi-a expediat toate scrisorile și revistele pe care le scotea.

De altfel, reacția întregii Franțe a fost de necrezut; știți desigur câte lucruri s-au trimis acolo; de altfel, de ani de zile am fost solicitat în felurite chipuri pentru a da adrese, informații despre România. Am făcut în 1988 o mare expoziție despre cultura românească tradițională din România în holul universității; apoi expoziția s-a dus la Grenoble, acum circulă prin toată Franța.

Cât despre Valer Butură, bine îmi pare că am putut să-l mai văd o dată înainte de a se prăpădi; știu că a ieșit pentru ultima oară din casă înainte de a muri, pentru a mă vedea. Abia se mișca, dar câte mi-a spus și câte vești îmi veneau de la el și de la mulți alții, printre rânduri, din care știam bine ce să înțeleg.

În sfârșit, un an 1990 cu bucurie, sănătate, spor la lucrări, Dv. și doamnei, și cui vă este drag Dv.

Aștept volumul, văd că poșta a început să circule din nou.

Cu cele mai bune sentimente,

Paul H. Stahl

*

Paris, 26.2.1990

Mult stimată domnule Datcu,

Am primit volumul „Toma Alimoș”; vii felicitări pentru publicarea încă a unui volum despre cultura noastră populară. Sunt bucuros să îl am și să vă mulțumesc.

Pe copertă este o dedicație, dar adresată d-lui Taloș; dacă aș ști că volumul meu este la dl. Taloș și mi-ați da și adresa lui, i-aș scrie să facem schimb, că îmi închipui că i-ar face plăcere să aibă un volum semnat de autor. Până atunci, însă voi citi cu plăcere volumul și îi voi face ca și altor lucrări ale Dv., o prezentare în colecția seminarului meu.

Cu cele mai bune sentimente

Paul H. Stahl

*

Paris, 5 martie 1990

Dragă domnule Datcu,

Am primit dintr-odată scrisorile Dv. din 19 și 24 februarie, ca și extrasul cu articolul lui Valer Butură; au sosit ca mărtișoarele, m-au bucurat toate. Bine ați făcut că ați publicat un extras din lucrarea lui; cum bine faceți pentru tot îndemnul pe care l-ați dat studiilor asupra culturii populare românești în ani când nu era chiar ușor. Am primit și cartea despre Toma Alimoș, vi-am confirmat în scrisoarea trecută primirea ei; vă reînnoiesc mulțumirile.

Îmi cereți informații privind cele două serii de publicații ale seminarului meu și de asemeni privind activitatea mea. Vă voi trimite o copie a publicațiilor mele cu caracter științific, veți avea astfel o privire de ansamblu.

În ce privește activitatea mea aci, se poate spune în rezumat așa: 1970 – ales Directeur d'études la École des Hautes Études en Sciences Sociales; titlul direcției mele de studii „Ethnologie de l'Europe du Sud-Est”. Am continuat să păstrez acest titlu până astăzi, dar din 1985 am adăugat o nouă direcție de studii intitulată „Anthropologie juridique des sociétés traditionnelles européennes”. La prima direcție de studii, esențialul a fost la început prezentarea regiunii sud-est europene, apoi din an în an am făcut tot mai mult prezentări pe probleme europene în general. Teme tratate? Structurile sociale, sistemele de proprietate, arhitectura rurală, religia populară, romanitatea orientală (trei ani de-a rândul), călătorii străini care au scris despre regiune, nașterea-căsătoria-moartea etc. etc. La cea de a doua direcție de studii am făcut timp de 3 ani de zile vendeta (regiunile caucaziene, balcanice, italiene, Corsica, Scoția, triburile germanice din Evul Mediu); acum este al treilea an în care fac comunitățile de familie și de sat. Anul viitor vreau să fac un curs despre romanitatea orientală, esențial despre români, din țară și din țările vecine. La Hautes Études, universitate cu un regim special (Grande École – probabil cea mai însemnată facultate de științe sociale a Franței), cursul se poate schimba în fiecare an.

În schimb, la Sorbona cursul nu se poate schimba fiindcă este un curs în cadrul unui ansamblu de cursuri, dar și acolo de fapt schimb, că mă plictisește să repet același lucru. Am început în 1970 tot

cu prezentarea societăților sud-est europene; în 1981 Marcel Maget (care prezenta Franța) iese la pensie și am fost rugat să prezint Europa. Am prezentat câțiva ani unele probleme europene (mai ales comunitățile de trib, de vale, de sat, de familie) și văzând că sunt tot mai mulți studenți, din 1986 mi-au creat „une option Europe – sociologie et ethnologie”. Asta înseamnă că mi-au dat asistenți și că „option Europe” devine o specializare, cum există o „option monde arabe”, „option Amérique” etc. Și aici studenții vin tot mai mulți; începusem cu 10 pe an, acum sunt regulat peste 50; mă bucur, dar cantitatea de lucru este mult prea mare, ținând seama și de faptul că am vreo 35 studenți care fac cu mine un doctorat. Am vrut de mai multe ori să renunț la cursul la Sorbona fiind prea obositor (mai ales că nu pot avea două salarii de profesor), dar este singurul curs comparativ pe Europa, și dacă plec dispăre „option Europe”. Așa că fac ce pot să uit oboseala și continui, dar fără prea mare entuziasm, doar gândul că în fiecare an sunt 2-3 studenți care se interesează cu adevărat de curs mă face să continui.

Pentru a putea face cercetări, a avea aparate de fotografiat, un xerox de fotocopii, bani de teren, trebuia să fac parte și dintr-un laborator; am ales laboratorul la care îmi scrieți, pentru că era cel mai vestit și avea mijloacele cele mai mari. Și aici, ca și în cele două universități, am început colaborarea în 1970.

În 1973 mă chemaseră în Canada, condiții materiale mai bune, bani de cercetare oricâți, dar la gândul să plec din Europa, să mă depărtez de țară și de ai mei și să lucrez pe o temă pe care eu o consideram moartă (studiul minorităților europene stabilite acolo) am renunțat. Merg însă destul de des la universitățile italiene și dau conferințe, uneori cursuri, deși e greu să schimbi limba de exprimare când e vorba de un limbaj științific.

Cercetări de teren am făcut de la plecarea din țară în Jugoslavia, Bulgaria, Albania, și mai ales Grecia și Italia.

Întrucât cer studenților (la nivel doctorat sau „maîtrise” – examen de stat) să-mi dea numai lucrări bazate pe teren, mi-au adus lucruri noi, interesante; gândindu-mă că e păcat să se piardă, am multiplicat lucrările lor, și cererile de a trimite exemplare s-au înmulțit tot mai tare, a fost „boule de neige”, cum spun aici, cu cât avansează cu atâta crește. Așa că vrând-nevrând viața m-a împins să fac aceste două serii; tirajul lor este cam de 200 exemplare. Nu le vând, că mi-ar face o complicație de necrezut cu finanțele, aprobările etc. Dar cum

exemplarele ajung la bibliotecile cele mai mari de specialitate, pătrunderea colecției este bună. Și asta îmi ia multă vreme, pierd mult timp, partea administrativă (la publicații sau la universitate) e enormă. Nu am cerut nimănui să-mi finanțeze integral publicațiile, dar câte un mic ajutor obțin de la diverse instituții, însă insuficient ca cineva să se amestece în treburile mele. După ce am avut în țară 9 volume distruse (trei trimise la topit, două distruse în faza șpalturilor, 4 în manuscris, plus nu mai știu câte articole), nu am mai vrut să am și aici stăpân. Imediat ce te pui sub tutela unei instituții, încep probleme cu comitetul de redacție, cu adresele unde se trimite publicația etc. etc.

Faptul că primesc corespondența la Laborator nu înseamnă că publicațiile mele îi aparțin; de altfel, nu-i mai pun numele întreg la adresă, ci doar L.A.S., înțelege cine poate, ca să nu implic pe nimeni în cele cuprinse în revistă, întrucât caracterul revistei, deși științific, nu vreau să fie „scrobit” (francezii spun „guindé”). De ex., dacă pentru o lucrare am două recenzii, public două recenzii, lucru de neconceput pentru revistele laboratorului. Alături de nume cunoscute, pun regulat nume de începători, oamenii trebuie ajutați să se lanseze (știți și Dv. multe în privința asta – e o meserie să lansezi nume noi).

Laboratorul a fost înființat în anii 1960 de Lévi-Strauss; s-a dezvoltat mereu și e cel mai însemnat dintre laboratoarele de antropologie sociale-ethnologie. Eu sunt puțin ca puiul de rață trăind printre pui de găină, formația mea de bază fiind sociologia; dar sociologia care se învâta în România (am fost ultima serie de studenți a lui Dimitrie Gusti) era o știință care aborda toate aspectele vieții sociale. Un bun specialist trebuie să fie un „om-orchestra” (spune al meu părinte) și cam asta am încercat să fiu.

Actualmente, Laboratorul are specialiști pentru Europa (Franța mai ales), pentru America de Sud, pentru regiunile Pacificului, pentru Asia și mai ales mulți pentru Africa; actuala directoare a laboratorului e africanistă, Françoise Héritier. Laboratorul publică două din cele mai cunoscute reviste ale Franței; *L'Homme* și *Etudes Rurales*. Membrii Laboratorului sunt sau colaboratori de la Centre National de la Recherche Scientifique sau colaboratori la École des Hautes Études en Sciences Sociales. Directoarea (Françoise Héritier), întrucât Laboratorul depinde și de Collège de France, e profesoară la Collège de France.

Cu cele mai bune sentimente,
Paul H. Stahl

*

Cursurile ținute la École des Hautes Études en Sciences Sociales au fost următoarele între anii 1969 și 1992:

1969-1970 – Introduction à l’ethnologie de l’Europe du Sud-Est.

1970-1971 – Les villages traditionnels: contribution à l’étude comparative des aspects essentiels de la société villageoise.

1971-1972 – a) Les structures sociales et les systèmes de propriété.

1972-1973 – b) L’élevage; c) L’habitat.

1973-1974 – La vie magique et religieuse des villages. La vendetta.
– Fêtes paysannes et cérémonies seigneuriales (I).

1975-1976 – Fêtes paysannes et cérémonies seigneuriales (II).

1976-1977 – Eléments païens et hérétiques dans le folklore balkanique.

1977-1978

1979-1979 – Introduction à l’ethnologie de la romanité orientale.

1979-1980

1981-1982 – Structures sociales archaïques et systèmes de propriété.
Parallèles balkaniques et méditerranéens.

1982-1983 – Le sang: anthropologie sociale balkanique et européenne.

1983-1984 – Orthodoxie et société en Europe Orientale.

1984-1985 – Architecture paysanne européenne: maison et églises.

1985-1986 – Introduction à l’ethnologie de l’Europe du Sud-Est.

1986-1987 – Communauté et diversité.

1987-1988 – La vengeance dans les sociétés caucasiennes, balkaniques, italiennes, corses et écossaises.

1988-1989 – „Un si long voyage”. Études sur la morte en Europe.

– Histoire de la propriété primitive en Europe (I).

1989-1990 – Le mariage dans les sociétés européennes.

– Histoire de la propriété primitive en Europe (II).

1990-1991 – Introduction à l’étude de la romanité orientale.

Les roumains et les aroumains.

Histoire de la propriété primitive en Europe (III).

1991-1992 – Anthropologie de l’espace.

Les recueils de droit coutumier européen.

*

Paris, 23.5.1990

Stimate domnule Datcu,

Vă mulțumesc pentru scrisoare și pentru invitația de a colabora la *Revista de etnografie și folclor*.

În ce privește informațiile pentru dicționar; studiile mele sunt făcute la Universitatea din București, specialitatea sociologie; am fost ultima serie de elevi ai lui Dimitrie Gusti, după aceea sociologia a fost interzisă. Din 1953-1963 am lucrat la Institutul de Istoria Artei, secția de artă populară. Din 1963-1969 am lucrat la Institutul de Studii Sud-Est Europene, ocupând prin concurs postul de șef de sector (secția de etnologie, folclor și istoria artei). Cu fotografia e mai greu, trebuie să găsec una acceptabilă și cum nu mă prea fotografiez... Am una bună de când aveam câteva luni, gol și întins pe burtă). Am să caut și am să vă trimit ceva; dacă nu apuc înainte să tipăriți dicționarul, o lipim pe copertă cu dedicație din partea autorului.

Lăsând gluma la o parte, vă felicit din toată inima pentru toată munca pe care o faceți, tot ce ați publicat și am putut consulta presupunea și o adevărată și persistentă muncă de cercetare. Sper să vin la vară în țară și să putem sta de vorbă mai mult.

Cu cele mai bune sentimente,
Paul H. Stahl

PAUL H. STAHL

Liceul în București – 1936-1944

Facultatea în București – 1944-1948; teza de licență cu titlul *Monografia sociologică și metoda statistică reprezentativă*.

1949-1953 – Centrul de Cercetări Psiho-Medico-Pedagogice, la început ca șef al secției sociale, apoi ca director adjunct.

1953-1963 – Institutul de Istoria Artei.

1963-1969 – Institutul de Studii Sud-Est Europene.

1969 – École des Hautes Études en Sciences Sociales.

1969 – Université René Descartes – Sorbona.

1969 – Laboratoire d'Anthropologie Sociale.

1986 – Professeur associé la Universitatea de Drept din Macerata (Italia): curs de anthropologie juridică.

*

Paris, 19.9.1990

Stimate domnule Datcu,

Am primit scrisoarea Dv. relativ repede; vă mulțumesc pentru ea și mai ales pentru prezentarea pe care ați făcut-o celor două volume din colecția mea. Ați reținut esențialul și mai ales ați evitat să insistați asupra aspectelor ce puteau mira sau șoca, întrucât nu toată lumea e dornică să știe adevărul. Precizia pe care am remarcat-o atunci când am avut plăcerea să citesc pentru prima dată un manuscris semnat de Dv., o regăsesc și în aceste rânduri.

Vă trimit pe curând vol. 15 din seria „Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens”; cuprinde câteva lucruri bune și altele foarte bune: va cuprinde și recenzia volumului pe care mi l-ați dat vara trecută.

Vă interesează cumva volumul „Șerban Voinea. Contribution à l'histoire de la social-démocratie roumaine”? E departe de preocupările Dv. obișnuite, dar dacă totuși doriți volumul, vă rog să-mi spuneți, îl trimit cu plăcere.

În ce privește datele biografice despre mine, ce aș putea adăuga față de cele pe care le cunoașteți deja și pe care le-ați folosit într-un articol (*Drama cercetătorului*)? Poate titlul tezei de licență pe care am susținut-o în 1948, ultimul an când a mai funcționat catedra de sociologie în universitatea bucureșteană: „Monografia sociologică și metoda statistică reprezentativă”, în care încercam să arăt că pentru a ajunge la acea sociologie a națiunii pe care o dorea Gusti, ar fi fost necesar să se aleagă unitățile cercetate pe baza metodei celei mai moderne, folosită în anchetele de opinie publică. Teza era însoțită de prima anchetă de opinie publică asupra părerilor studenților despre viața universitară. Am prezentat mai întâi textul la Institutul Social, în fața lui Gusti, care a apreciat-o ca foarte bună și care se mira tare neștiind că H. H. Stahl are un fiu sociolog, întrucât tatăl meu a fost totdeauna foarte discret în ce mă privește (nu cumva să devin un „fils à papa”), dorind să-mi fac singur drumul.

Teza de doctorat a fost susținută în 1968 cu George Oprescu; nu am vrut să susțin teza mai devreme, atâta vreme cât marxismul și limba

rusă erau obligatorii; odată desființate aceste cerințe, am susținut teza, cu titlul „Casa țărănească românească în secolul al XIX-lea”.

Pregătesc pe curând articolul pentru revistă, pe care mi l-ați cerut, sper să îl trimit înaintea de Crăciun.

Vă rog să transmiteți respectuoase sărutări de mâini doamnei Datcu, și să credeți în expresia sentimentelor mele cele mai alese.

P.S. Vă rog să salutați din partea mea pe domnul Dobre.

*

5.10.1990

Stimate domnule Datcu,

Am primit scrisoarea Dv., am trimis imediat la Ioana Andreescu scrisoarea ei (5. Place de Vénétie, app. 2162, 75013 Paris). Pe spate vă pun adresa ei la mașină). Trimit și câteva date suplimentare (biografice). O parte le-am trimis deja la începutul lui septembrie dar poșta merge fantezist (scrisoarea trimisă din București soției la începutul lui iulie a ajuns aici pe 5 septembrie).

Am mai trimis și un volum pentru Dv. și azi o broșură cu un articol al meu.

Cu cele mai bune gânduri,
Paul H. Stahl

*

14.1.1991

Stimate domnule Datcu,

Azi am primit scrisoarea Dv. și extrasul cu recenzie^{*} semnată de Zigu Ornea; vă rog să-i mulțumiți din partea mea pentru frumoasa

* Z. Ornea a recenzat o carte a lui Șerban Voinea, unchiul lui Paul H. Stahl.

recenzie. Dar mulțumirile mele vii se adresează Dv., și de a-i fi dat volumul pentru recenzat și de a-mi fi trimis pagina din ziar. Și desigur pentru veștile pe care mi le dați, inclusiv programele sesiunilor științifice (în fotocopie le-am trimis și lui Paul Petrescu).

Cât despre antologia colindelor – ținând seama de caracterul sistematic al tuturor lucrărilor Dv. – sunt convins că va fi o prețioasă lucrare.

Zilele trecute vi-am trimis al patrulea volum pe care l-am scos anul trecut și în care sunt și două recenzii care vă privesc; sper că vi-a sosit. Anul acesta nu cred să mai public ceva în colecția mea, pregătesc doar volumul de anul viitor, întrucât trebuie să termin lucrarea pe care o fac asupra unei văi italiene; probabil voi merge în mai în Italia să termin terenul.

Cu cele mai bune gânduri și urări de mulțumire, Dv., Doamnei, pentru acest an.

Paul H. Stahl

P.S. Am trimis o fotocopie de pe recenzie și soției lui Șerban Voinea; are 92 de ani (cred că din cochetărie nu spune câți ani are).

*

Paris, 15.2.1991

Stimate Domnule Datcu,

Mai întâi felicitări pentru vestea pe care mi-o dați privitoare la Caraman, merita din plin și pentru operă și pentru caracter; mă bucur și pentru Béla Bartók, și el merita din plin și această numire va facilita (poate) relațiile cu maghiarii*.

Acum câteva zile, cineva îmi cerea cartea lui Rosetti despre colinde, dar din păcate nu am putut-o găsi aci la Paris și nu o am nici eu în biblioteca personală. Așa încât dacă într-adevăr veți reuși să faceți o nouă ediție, sunt convins că va fi primită cu entuziasm.

Cât privește prezentarea lui Bârlea și a lui Butură, le aștept cu nerăbdare; am o singură rugămintă, să nu aibă forma unor necroloage, ci

* Fuseseră numiți membri postmortem ai Academiei Române.

a unor portrete de folcloriști și etnografi distinși. Pe amândoi i-am cunoscut de aproape, pe Butură mai mult, Bârlea avea în el ceva de urs singuratic, gata să pună la punct nepregătiții, ceea ce i-a făcut multe greutăți în viață. Amândoi sunt autentici, și cultură, și teren, și amândoi sunt moți.

Cu cele mai bune gânduri,
Paul H. Stahl

*

Veneția, 13.V.1991

Stimate domnule Datcu,

După un teren în Grecia, cu ploaie de necrezut și frig mare, am făcut un teren în Italia; iar ploaie, iar frig. La Paris s-a bătut recordul de frig de când există termometrul (a mai fost așa acum 102 ani). Am trecut prin Veneția (după o conferință dată la Padova) și am văzut-o pe ploaie; e frumoasă și așa. Cel mai greu de suportat sunt megafoanele instalate de primărie, care transmit mereu muzică; în loc să auzi valurile, auzi muzică stupidă; prostia și neîndemânarea sunt însușiri universale, dar e păcat. Iar turiștii, și pe ploaie, constituie o adevărată invazie; la cei obișnuiți, din occident, se adaugă acum japonezi, chinezi sau oamenii din țările din est (mulți unguri, chiar și ruși).

Cu cele mai bune sentimente,
Paul H. Stahl

*

Paris, 3.6.1991

Stimate domnule Datcu,

Întors din Italia, am găsit scrisoarea care, ca de obicei, îmi aduce vești care mă bucură. Mulțumesc pentru recenzie și mulțumesc pentru paginile dedicate lui Alexandru Rosetti, mă bucur că ați scris despre el.

Se adaugă astfel la lunga serie de oameni de cultură mai mult sau mai puțin uitați, pe care i-ați făcut cunoscuți publicului.

Articolul despre Butură l-am primit, vi-am confirmat-o deja într-o scrisoare trecută. Desigur, primesc cu interes ceva despre ursul Bârlea, cum îi spuneți. În adevăr, așa era; îmi era apropiat, dar trebuia să fiu totdeauna atent ce vorbesc cu el, ca să nu înțepe (un urs cu țepi de arici există oare?).

Voi fi probabil la București la începutul lui iulie, la un simpozion internațional la care (văzând lista participanților) am impresia că se asistă la o adevărată invazie franceză. Sper să am ocazia să vă revăd.

Cu cele mai bune gânduri,
Paul H. Stahl

*

Paris, 8.X.1991

Stimate domnule Datcu,

Azi dimineată am primit scrisoarea Dv. și volumul. Voi face desigur recenzia. Am făcut fotocopia formularului și am și trimis un exemplar la Paul Petrescu, dându-i adresa Dv. pentru a vă scrie. Pe a lui Simionescu nu o știu, dar o voi afla.

Știam că s-a prăpădit și Chelcea, dar nu știam de Vrabie. Aștept cu bucurie apariția volumului lui Valer Butură.

Cu cele mai bune gânduri,
Paul H. Stahl

*

Paris, 3.XII.1991

Stimate domnule Datcu,

Vi-am trimis două extrase în alt plic. În același timp am dat lui Paul Simionescu formularele pe care m-ați rugat să i le dau. Andrei Marcu a aflat de ele (de la Simionescu) și mi-a cerut să i le dau să vi le trimită el. Dacă veți socoti că vă sunt de folosință le folosiți, dacă nu,

nu. A daug însă aprecierea personală că Andrei Marcu are o operă de departe mai bogată decât a celui alt nume și că deci ar merita să fie știut în eventualul Dv. dicționar de etnografi și folcloriști.

În vacanța de Crăciun voi face volumul în care includ și studiul Dv. despre Butură. Lucrurile sunt bune pentru mine, dar au fost prea multe supărări în familie, în numai doi ani de zile mi-am pierdut părinții și toți unchii și mătușile (7 la număr). Vorba lui Paul Petrescu, „acum e rândul nostru”. Privilegiul vârstei, dacă asta se poate *numi* un privilegiu. Noroc că lucrul nu mă lasă să gândesc prea mult la lucrurile personale; anul acesta am stârnit invidiile colegilor că am 64 studenți la grupul meu european de la Sorbona (de trei ori mai mulți studenți ca la celelalte „options” regionale). Mă bucur, dar tare greu mi-e câteodată; mai bine așa decât altfel!

Cu cele mai bune urări pentru sărbătorile ce se apropie,
Dv. și Doamnei.
Paul H. Stahl

*

Paris, 10.X.1992

Stimate domnule Datcu,

M-am bucurat să am vești de la Dv.; văd că vă continuați colaborarea cu cei din Basarabia. De câte ori mă gândesc la românii de acolo îmi amintesc că se continuă războiul contra lor și că mor mereu alți tineri. Imperiul rusesc a dispărut doar pe hârtie, trupele imperiului sunt peste tot. Bine faceți că pregătiți un material Bucovina-Basarabia în REF; aștept cu interes bibliografia pe trei secole a etnografiei acestor două provincii.

Sunt copleșit de lucruri; mai întâi examenele, apoi pregătirile normale pentru cursuri. Vreau să fac în prima parte a anului ceva intitulat „corpul omenesc și structurile sociale”; voi analiza pe rând rudenția de sânge, ordinea nașterii, bărbății și femeile, și rolul lor în societățile trecutului european. În a doua parte a anului am programat ceva care va continua și pe care l-am intitulat cu un cuvânt ce există în limba noastră, dar nu în franceză: „structuri sociale prestatale” („preétatiques”).

Acum câteva zile am fost la Londra, era o sesiune organizată de englezi despre români; în general (nu în totalitate) comunicările au fost

de bun nivel, personal am încercat să situez Țara Vrancei printre formațiunile sociale europene de același tip; într-un fel am tratat deci un capitol din viitorul curs (a doua parte).

Mă căznesc să pun la punct o serie de manuscrise rămase de la tatăl meu, sper ca pe curând să fie gata două volume. Și în fine, sunt în faza în care pot trimite la tipar un volum intitulat „Numele și structurile sociale”, bazat exclusiv pe materiale sud-est europene, făcut cu doctoranzii mei. L-am început de mult, de-abia acum pare a fi gata și iese foarte interesant (pare-se). Cred că este prima tratare a temei în felul în care e tratată aci și va apare în America în engleză (o traduc eu, eu le dau materialele în franceză).

Cu deosebită prețuire,
Paul H. Stahl

*

Paris, 2.1.1993

Stimate domnule Datcu,

M-am bucurat (ca totdeauna) să am vești de la Dv.; sper ca totuși volumele de colinde să apară. Știu ce grele sunt condițiile de apariție acum în țară. Filmul despre Gusti trebuie să fie o vechitură, cum spuneți, mai mult spre gloria realizatorului decât a sociologului „burghez”. Am terminat în prima redactare un studiu pe care vi-l trimit pentru *Revista de etnografie și folclor*.

Un an 1993 plin de succese, de realizări, cu sănătate, mulțumire, vă dorește, Dv. și Doamnei,

Paul H. Stahl

*

Paris, 16.3.1993

Stimate domnule Datcu,

Am primit cele două volume cu antologia de colinde; am și făcut o prezentare a lor în vol. 17 al colecției mele, pe care sper să-l primiți până la vară.

Bună treabă dacă publicați volumele lui Marian. Nu s-ar putea continua cu acele ale lui Pamfile? ca să fie complet calendarul sărbătoresc?

Cu vii mulțumiri și urări de deplin succes,
Paul H. Stahl

*

Paris, 17.6.1993

Stimate domnule Datcu,

Vi-am primit scrisoarea, cu bucuria pe care mi-a adus-o. Sunt onorat de prietenia pe care mi-o arătați. Și sunt bucuros de a fi arătat în scris cu ani în urmă, înainte de a vă cunoaște personal, prețuirea pe care o am pentru activitatea Dv.

Voi fi în București în iulie, și desigur vă voi căuta.

Cu alese sentimente,
Paul H. Stahl

*

Paris, 19 septembrie 1994

Dragă domnule Datcu,

Vii mulțumiri pentru scrisoarea Dv. și mai ales pentru recenzie; scrisorile Dv. îmi fac totdeauna plăcere, plăcere care este și profitabilă întrucât mai totdeauna aflu ceva nou din ele. Ioana Andreescu mi-a fost mai întâi elevă la Sorbona, a susținut „la maîtrise” cu Thomas și cu mine. Apoi teza de doctorat a făcut-o tot cu mine, excelentă teză despre magie. Cartea semnată cu Bacu mi-a pus unele probleme întrucât coautoarea, de o inteligență ascuțită, are o pregătire literară, și a adăugat la faptele precise ale Ioanei literatură; poate așa s-a vândut mai bine. Aromâncă, născută în Franța, a învățat româna mai târziu dorind cu orice preț să nu piardă legătura cu rădăcinile. De altfel și alți copii de români născuți aici și care vorbeau doar franceza, au învățat româna la adolescență.

Presses Universitaires nu mai dă cărți pentru recenzii la 8 ani după apariție; editurile administrează cu parcimonie volumele date

autorilor. Vă voi trimite eu însă un volum, îl cer chiar azi la editură, îl cumpăr de la ei cu 40% mai ieftin decât de la librării.

Bun lucru cu volumele despre calendarul obiceiurilor și tot așa de bună publicarea volumelor la care lucrați despre ciclul vieții. Marian merita aceste reeditări. Este greu de publicat acum în țară, o știți mai bine ca mine; încerc să public lucrările tatălui meu, unele inedite și peste tot primirea este bună, dar totdeauna cu rezerva „când vom avea bani”.

Am terminat (în sfârșit) cartea scrisă cu studenți doctoranzi ai mei intitulată „Numele și structura socială”; tratează probleme de sociologie a numelui pe aria sud-est europeană, cred că este prima de acest fel. Am un editor american, aș vrea însă să am și unul francez, am publicat mai mult în afara Franței decât în Franța.

Cu cele mai bune gânduri, pentru Doamna, pentru Dv.,
Paul H. Stahl

*

Paris, 21.9.1994

Stimate domnule Datcu,

Vi-am trimis acum două zile o scrisoare; azi am primit scrisoarea Dv. din 12 septembrie. Vă mulțumesc pentru aprecierile privind comunicarea mea la Academie; domnul Dobre mi-a cerut-o chiar la sfârșitul primirii și i-am promis-o. Voi găsi altceva de trimis pentru anuarul din Cluj.

Am luat cartea lui Van Gennep și am fotocopiât-o; pe mâine o pun la poștă, sperând să vă ajungă în bune condițiuni.

Cu cele mai bune gânduri,
Paul H. Stahl

*

Paris, 14 noiembrie 1994

Stimate domnule Datcu,

Azi-dimineață am primit scrisoarea Dv.; pe de o parte m-am bucurat că aveți o muncă mai potrivită cu dorința Dv., pe de alta mi-a

părut rău că nu mai sunteți la Minerva, știind câte lucruri bune ați făcut acolo. E foarte grea situația editurilor din țară, o știu bine, problemele bănești nu sunt ușor de rezolvat. Cred că faptul că lucrați la *Dicționarul literaturii române*, și la cele trei volume ale lui Marian vă dă satisfacție; prețuiesc în chip deosebit această activitate și, desigur, părtinitor, mai ales lucrarea despre Marian. Știu și cât de grea e o republicare de genul acesta, și câte verificări sunt de făcut. Cunoscând cele pe care le-ați făcut până acuma îmi pare că numele Dv. este cel mai potrivit.

Am trimis la publicat în America un text cu titlul *Le nom et la structure sociale* privind probleme din Europa de sud-est, scris de mine și de câțiva studenți ai mei care și-au terminat tezele de doctorat. Va apare în engleză, probabil și în franceză în Franța.

Cu cele mai bune gânduri,
Paul H. Stahl

*

Paris, 7 septembrie 1996

Stimate și dragă domnule Datcu,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea găsită ieri, la întoarcerea acasă. Într-adevăr, am venit peste vară la București, dar mi-a fost imposibil să fac programul prevăzut. Mai întâi m-a mușcat un câine, noaptea, pe la arcul de triumf și a trebuit să mă duc la institutul antirabic să fac injecții; apoi m-am împiedicat de o sârmă în casă și am căzut lovindu-mă tare la un genunchi, neputând să mă deplasez. Când a trecut și asta m-am îmbolnăvit de apa băută de la robinet la București. Și iată cum planurile mele de teren (trebuia să merg cu cei din Cluj prin Apuseni) s-au evaporat și nici prietenii nu i-am putut vedea. Voi veni din nou în decembrie și voi face cele necesare pentru a ne întâlni. Dar legătura cu Dv. am păstrat-o mereu, vi-am trimis tot ce apărea nou în colecțiile mele.

Bună treabă dicționarul literaturii române; dacă îl faceți Dv. știu că va ieși cum trebuie, pentru că o astfel de muncă cere nu numai pricepere ci și răbdare.

În ce privește dicționarul Dv., vă trimit mai multe fotografii; cea alb-negru este din 1986, cea în albastru este din 1988, cea în maro este

din 1995. Adaug o poză pe care i-am făcut-o tatălui meu în 1989. Pozele sunt mai mari de 6/9, dar se pot decupa după voință; o alegeți pe cea pe care o preferați (personal îmi place cea în albastru sau maro).

Îi voi scrie Ioanei Andreescu; mi-a fost studentă la Sorbona mai întâi, și apoi pentru doctorat la E.H.E.S.S.

Tânărul Cepraga a făcut studii la Verona, unde este un centru puternic de studii despre români, centru vechi de altfel. A urmat cursurile lui Lorenzo Renzi, care după terminare l-a trimis la mine să se specializeze. Face parte dintre românii care se descoperă români în străinătate și am convingerea că va continua cu studii în sensul acesta. Faptul că este deosebit de inteligent, muncitor, și că folosește în egală măsură bibliografia occidentală și cea românească, îi permite să aducă noi lumini în problemele folclorului literar.

Cartea cu „superstiții” semnată de Gorovei o cunosc; nu știam că ați publicat și din Iorga; nu pot decât să vă felicit și vă doresc să aveți puterea să răzbiți printre atât de multiplele și interesante Dv. activități.

Cu cele mai bune gânduri,
Paul H. Stahl

*

Paris, 28.XII.2001

Stimate domnule Datcu,

Am primit astăzi scrisoarea Dv.; mă bucur de toate veștile pe care mi le dați, mai ales că au și precizia ce caracterizează prezentările pe care le faceți științei românești.

Vă trimit completarea listei lucrărilor mele (ultima foaie privind volumele și ultima foaie privind articolele); adaug o foaie cu titlurile cursurilor ținute la Hautes Études (titlul se schimbă în fiecare an, este diferit de Sorbona) ca și cu terenurile vizitate. De asemenea, pun o fotocopie a unei distincții acordate de statul francez (că de la cel românesc n-am avut niciodată parte).

Aștept cu nerăbdare apariția volumului I din *Dicționarul biografic*, știu dinainte ce instrument prețios de lucru va fi. Îi scriu lui Andrei Marcu (Pandrea – e fiul scriitorului Pandrea) să trimită cât de

curând datele care îl privesc și care, din câte înțeleg, vor fi incluse în volumul al doilea. Am să-i scriu și lui Paul Petrescu, căci într-adevăr ar fi păcat să folosiți doar informații luate din Vulcănescu, care nu sunt nici cele mai precise, nici cele mai binevoitoare. Ce păcat că din cauza condițiilor tipografice actuale nu se pot publica suficiente lucrări temeinice de etnografie; colindele din studiul lui Rosetti, spre pildă, erau necesare și așteptate nu numai de oameni din țară, ci și de oameni din afară.

Vorbiți de calamitatea librarilor care aleg doar ce se vinde bine. Am primit vești despre soarta publicațiilor și mi s-au și arătat lucrări apărute în țară; criteriile sunt cele legate de profit; se publică lucrări de autori morți, care nu vor reclama deci drepturi de autor: lucrări pornografice, povești romanțioase de amor de tipul „colecția femeilor celebre”, ce apărea înainte de război, ca și altele de același nivel, dar care se vând repede, mai ales pe tarabe, și mai ales în piețe și pe stradă.

Începusem să lucrez cu tatăl meu la un volum despre Drăguș; în seria Drăgușului nu a apărut volumul despre societate și proprietate. Ori, am aici la Paris integralitatea fișelor de teren culese în 1931 de către echipierii lui Gusti, plus o serie de capitole redactate de către tatăl meu. Vreau să termin volumul și să plasez societatea drăgușană cu problemele ei, pe planul european, adică să fac în domeniul acesta al sociologiei-etnologiei ceea ce lingviștii au făcut de mult în domeniul lor, să clasez românii nu numai după limbă, ci și după instituții sociale. Intenționez să public integralitatea fișelor de teren în română (cu cât trece vremea cu atât materialul de bază ale culegerilor trecute mi se pare mai prețios) și cu un text în versiune franceză. Din monografiile românești doar Nerejul a pătruns pe plan internațional, și aceasta nu numai din cauza calității ei, dar și prin faptul că e publicată într-o limbă de circulație internațională.

Cu cele mai bune urări de sănătate, fericire, succes,
Dv și familiei Dv.,
Paul H. Stahl